

NOTISER

¶ Filosofiska institutionen i Uppsala har under många år anordnat så kallade Hägerströmföreläsningar, då någon framstående filosof inbjuds att under en vecka hålla en serie föredrag. Initiativtagare till dessa föreläsningar var den förre professorn i teoretisk filosofi i Uppsala, Stig Kanger. Under årens lopp har följande filosofer givit Hägerströmföreläsningar: Konrad Marc-Wogau, Georg Henrik von Wright, Willard Van Orman Quine, Patrick Suppes, Peter Geach, Alonzo Church, David Lewis, Amartya Sen, Erik Stenius, Donald Davidson, Ingemar Hedenius, Jaakko Hintikka, Wilhelm K. Essler, Saul Kripke, Dagfinn Føllesdal, David Kaplan, Sören Halldén, Hilary Putnam, Richard M. Hare, D. Hugh Mellor, John Broome och Martha Nussbaum.

För år 1996 inbjöds Judith Jarvis Thomson. Hon är professor i filosofi vid Massachusetts Institute of Technology. Hon är främst känd som moral-filosof, bland annat från abortdebatten. Hennes mest kända verk från senare år är *The Realm of Rights* (Harvard University Press 1990) som är ett stort anlagt försök att konstruera en rättighetsteori som i sina grunddrag tillhör den Hohfeldtska traditionen, men som handlar om moraliska rättigheter snarare än juridiska.

¶ Per Sundman har disputerat i socioetik vid teologiska fakulteten i Uppsala. Hans avhandling har titeln *Human Rights, Justification, and Christian Ethics* (Acta Universitatis Upsaliensis, 1996).

Pressgrannar.

¶ Tidningen *Metro*, som delas ut gratis till resenärerna i Stockholms tunnelbana, innehåller ibland rätt tänkvärda notiser. Våren 1996 kunde man t ex läsa följande:

”Jordbruksverket stoppar VM-tävling i älgritt.
Linköping. Den som rider på en älg inför turister bryter mot lagen. Det beskedet lämnar jordbruksverket till en man i Västerås som haft planer på ett VM i älgritt.

De remissinstanser som lämnat sina synpunkter i frågan anser visserligen att det är oetiskt att rida på älg – men de har inte kunnat peka på att det faktiskt skulle vara direkt fel.”

Sankt Levinas

¶ I en "understreckare" i SvD den 26/1 skriver Peter Kemp att Emmanuel Levinas "mer än någon annan filosof i modern tid förnyat etiken". Det är stora ord, och Kemp anför inget som gör dem tillnärmelsevis befogade. "Det originella med Levinas' etik" ligger enligt honom i att "den radikalt flyttar fokus från människans krets runt henne själv till hennes möte med en annan människa". De två traditioner, den kantianska pliktetiken och utilitarismen, som har dominerat de senaste århundradenas moralfilosofiska debatt sägs ha varit "koncentrerade på människans förhållande till sig själv".

Av detta frestas man dra slutsatsen att den av Levinas påbjudna hänsynen gentemot andra inte omfattar andra moralfilosofier, för här framställs han som stor genom att kantianer och utilitarister krymper till löjeväckande dvärgar.

Utilitaristen ställer inte, som Kemp skriver, den *egoistiska* frågan "Vad skall jag göra för att få det bra?", utan snarare, som de flesta som läst en termin praktisk filosofi torde veta, "Vad skall jag göra för att så många som möjligt skall få det så bra som möjligt?". En bekant kritik av utilitarismen är att den kräver *för mycket* av den handlande, uppoffringar för andras skull till självutplåningens gräns. Till denna grad tar utilitarismen hänsyn till "den Andre", dvs andra varelser som kan ha det bra eller dåligt (dock är kanske den vördnadsbju-

dande versalen Levinas' uppfinning).

Vad Kant anbelangar, går en av hans välkända formuleringar av det kategoriska imperativet ut på att man alltid skall handla så att man behandlar mänskligheten, vare sig det är i ens egen eller i *andras* person, inte blott som medel, utan samtidigt som mål i sig. Om någon "tyngdpunktsförskjutning" från jag till andra är behövlig här, effektueras den i varje fall inte av Levinas' snarlika, men enligt Kemp "avgörande", idé, att "varje Andre är betydelsefull i sig själv".

Kemp tillägger att "den Andre" "har ett ansikte, en uttrycksfullhet som sätter en osynlig gräns för vad man får lov att göra med denna människa". Äntligen tycks han mig träffa huvudet på spiken: Levinas sätter verkligen en – för sina läsare! – *osynlig* gräns för vad man får lov att göra. Redan denna avsaknad av synliga rättesnören räcker för att diskvalificera honom som moralfilosof av rang – men utesluter inte att han avsevärt bidragit till en sentimental humanisms *retorik*.

Jag skickade in ovanstående replik till kulturredaktionen på SvD några dagar efter publiceringen av Kems artikel, men den togs aldrig in. Inte heller fick jag någon förklaring till varför så inte skedde. Fältet är därför fritt för spekulation: kanske Levinas anses så upphöjd att ändamålet att tillbe honom helgar medel som grova propagandalögner.

Ingmar Persson

¶ Det så kallade Dialogseminariet i Stockholm och den därtill knutna tidskriften *Dialoger* firade 10-årsjubileum våren 1996. I samband därmed utgavs en essäsamling med titeln *Den inre teatern Filosofiska dialoger 1986 – 1996*. Redaktörer är Magnus Florin och Bo Göranson (Carlssons förlag, 1996). Bland författarna märks filosoferna Stephen Toulmin och Allan Janik, de franska encyklopedisterna Diderot och d'Alembert, skådespelaren Agneta Ekman och författaren Willy Kyrklund.

Lycka – pillret och maskinen

¶ Torbjörn Tännsjö (DN Debatt 2/6-96) slår ett slag den nya typen av antidepressiva mediciner (Prozac m.fl.), som med förhållandevis små biverkningar tycks hjälpa vissa människor med sina psykiska problem. De handlar då inte bara om att avhjälpa depressioner, utan även andra handikappande tillstånd som social fobi eller tvångsmässighet. En vidare utveckling av dessa mediciner mot det perfekta lyckopillret skulle göra människor lyckligare och därmed förbättra världen. Inga hållbara argument mot den egna ståndpunkten finner Tännsjö.

I den grundläggande slutsatsen är jag enig med Tännsjö. I sin genomgång av argument som skulle kunna tala emot lyckopillret förbiser han dock det kanske viktigaste – autonomi. Det hela blir dubbelt olyckligt genom att Tännsjö lånar exempel från Robert Nozick och dennes lyckomaskin, som om vi fjättrade oss vid den skulle ge oss en i och för sig livslång, men helt världsfrånvärd lycka.

Tännsjö skiljer inte på pillret och maskinen. När han avfärdar argument om att det finns annat än lycka som är av värde för männi-

skan, så riktar han sig i huvudsak mot olika typer av perfektionistiska ståndpunkter, där människan med hänvisning till naturen, Gud, konsten eller vetenskapen anses ha "en högre bestämmelse". "Det som gör livet värt att leva är hur det upplevs från insidan, av den som upplever det," invänder Tännsjö. En sådan inre lycka ska inte offras för utomstående, "högre" värden, menar han.

Men om en människa av inre övertygelse inte vill ha en sådan lycka? Ska den människa som inte vill lägga sig i lyckomaskinen tvingas till detta? Tännsjö säger inte så uttryckligen. Men om denna människa handlar oklokt, om hon inte förstår sitt eget bästa, vad finns det för skäl för samhället att avstå från att tvångsansluta henne till maskinen?

Tännsjö tänker sig nog att den oro detta övergrepp skulle sprida bland andra människor är skäl nog att avstå. Men under förutsättning att ingen annan lider av tanken på vad som händer med den som läggs i maskinen och ingen heller vändas över tanken på att själv bli påtvingad (antag att man lyckas hemlighålla övergreppet), så är den berörda personens egen ovillighet

inget argument i sig mot att sätta henne i lyckomaskinen. Väl där blir hon ju lycklig och obekymrad om sin tidigare motvilja.

Själv anser jag att en människas åsikt om den egna lyckan och vad som är bra för henne spelar roll. På denna avgörande punkt hamnar Tännsjö i famnen på de paternalister han själv ofta invänder emot. Det "högre" värde han hänvisar till är i och för sig av subjektiv natur – den inre känslan av lycka. Men om personen ifråga, reflekterande över sin situation nu och hur den skulle bli i lyckomaskinen, väljer att avstå, är hon då oklok?

Utvecklingen av den nya typen av antidepressiva medel har varit av godo. Färre bieffekter tillsammans med mindre fördomar hos läkare, patienter och allmänhet om när det är tillrådligt att ta hjälp av medicin för att må bättre har givit resultat. Många människor har idag högre livskvalitet än tidigare. Men passiviserar inte medicinerna och gör att människor står ut med orättvisor istället för att göra något åt dem, frågar sig Tännsjö slutligen. Nej, säger han, och hänvisar till att det i stället är olyckliga människor som blir handlingsoförmögna.

Helt riktigt! De nya medicinerna har i många fall verkat frigörande hos människan. Hon upplever sig äntligen bli sitt "sanna jag". Hon kan göra saker hon alltid velat men inte klarat av. Hon har fått nya kapaciteter. Hon förmår välja sitt liv på ett nytt sätt. Hon är inte

längre låst vid sitt handikapp. Blir hon lyckligare än förut? Ja, med största sannolikhet. Blir hon lyckligare än hon skulle bli i Nozicks lyckomaskin? Antagligen inte.

Det är här Tännsjö binder ris åt egen rygg. Det är olyckligt om de nya medicinerna på något sätt skulle associeras med fångenskapen i en konstgjord maskin. En mer målande bild för passivitet finns knappast. Lyckopillret väljer du att ta för att få chansen att fungera naturligt i det fall du har en brist eller obalans i hjärnan. Detta är egentligen inte konstigare än att den som har diabetes tar insulin. Blir den deprimerade eller sockersjuka lyckligare därav? Ja, i den meningen att kroppen fungerar bättre. Därmed har människan förutsättningar att bättre lyckas med det hon företar sig – arbeta, älska, skapa, njuta. Om hon sedan blir fullkomligt lycklig återstår att se. Mycket i det verkliga livet är på chans. Ändå skulle jag och många med mig välja detta framför att ligga i en maskin.

De filosofiska exemplen tjänar till att renodla. Brist på realism och liknande invändningar brukar kunna avföras för resonemangets skull. I detta fall har Tännsjö, med lånet av Nozicks exempel, istället krånglat till det hela. Det är bra om människor fungerar som de ska. Vad de sedan gör med sina liv och om de blir lyckliga, det är en annan femma.

Mikael Axberg,

doktorand i statsvetenskap
vid Uppsala universitet

¶ Mikael Stenmark, teolog i Uppsala, har utgivit en tjock bok med titeln *Rationality in Science, Religion, and Everyday Life. A Critical Evaluation of Four Models of Rationality*, University of Notre Dame Press, 1995. Boken är en reviderad version av Stenmarks doktorsavhandling från 1994.

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: *Anders Tolland* är forskarassistent i teoretisk filosofi i Göteborg, *Anders Engstrøm* är forskare vid Institutet för filosofi, pedagogik och retorik vid Köpenhamns Universitet, *Hans Ruin* är forskare i teoretisk filosofi i Stockholm, *Carl Reinhold Bråkenhielm* är professor i empirisk livsåskådningsforskning i Uppsala, *Anders Jeffner* är huvudsekreterare i HSFR och professor i tros- och livsåskådningsvetenskap i Uppsala, *Sven Ove Hansson* är docent i teoretisk filosofi i Uppsala och *David Andersson* är skriftställare i Göteborg.